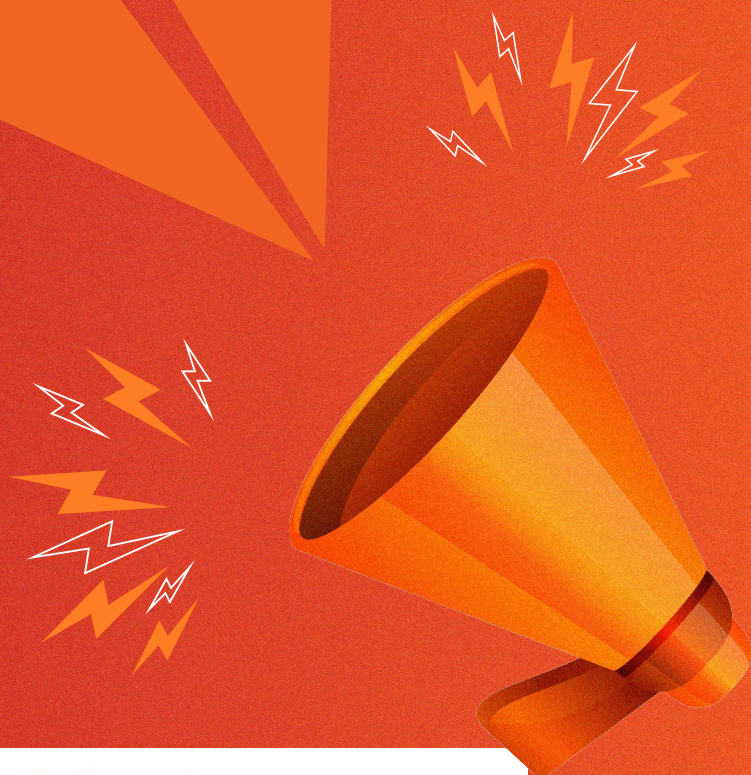

UVREDE I MRŽNJA U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Rezultati polugodišnjeg monitoringa
sadržaja u onlajn medijima

Analiza je dio projekta „Dijagnoza i terapija slobode izražavanja, govora mržnje i etničkih tenzija“ koji sprovodi Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) u saradnji s partnerima, Institutom za medije Crne Gore i UL info, radi podizanja svijesti o štetnosti širenja uvredljivog govora, govora mržnje i dezinformacija, te proaktivnog pristupa u prevenciji u suzbijanju takvih oblika nedozvoljene i nezakonite komunikacije. Projekat je finansiran od strane Evropske unije i kofinansiran od Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija. Analiza predstavlja isključivu odgovornost organizacija koje sprovode projekat i ne odražava nužno stavove donatora.

UVREDE I MRŽNJA U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Rezultati polugodišnjeg monitoringa sadržaja u onlajn medijima

Autorsko - istraživački tim

Danica Kovačević, Milica Bogdanović, Teodora Đurnić, Vesna Rajković-Nenadić

Urednica

Olivera Nikolić

Lektorka

Lida Vukmanović-Tabaš

Prevod

Vladimir Vulcanović

Grafički dizajn

Maja Mirković

Izdavač

Institut za medije Crne Gore

Podgorica, jul 2022.

© Institut za medije Crne Gore i autorke

Projekat finansira
Evropska unija

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Monitoring medija je dio projekta "Dijagnoza i terapija slobode izražavanja, govora mržnje i etničkih tenzija", koji Institut za medije Crne Gore sprovodi u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i UL info uz podršku Evropske unije kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDHR) i kofinansiranje od strane Ministarstva javne uprave digitalnog društva i medija.

SADRŽAJ

1. UVOD	 4-6
2. ANALIZA SLUČAJA - VERBALNI NAPADI NA POLITIČARKE	 6-9
2.1. Uvrede upućene Vuksanović-Stanković	
2.1.1. Saopštenja i izjave dominiraju u uredničkom sadržaju	
2.1.2. Uvrede u komentarima čitalaca	
2.1.3. Teške riječi u komentarima na Fejsbuku	
2.2. Vrijeđanje Sekulovićeve, krivična prijava za urednicu	
3. ANALIZA SLUČAJA - UVREDE NA NACIONALNOJ OSNOVI	 9-12
3.1. Uvrede na račun lidera URE	
3.1.1. Bez konteksta i relevantnih činjenica o spornom događaju	
3.1.2. Mržnja u komentarima čitalaca	
3.1.3. Teške optužbe za URU	
3.2. Ministarka vrijeđa manjinske narode	
3.2.1. Bez uredničke ograde u odnosu na sporni sadržaj	
3.2.2. Bratić i manjine na meti uvreda čitalaca	
4. ANALIZA SLUČAJA - NAPAD RUSIJE NA UKRAJINU	 12-14
4.1. Nema govora mržnje u uredničkom sadržaju etabliranih medija	
4.2. Napad na Ukrajinu izazvao intenzivnu raspravu u komentarima čitalaca	
4.3. Uvrede i poziv na nasilje na Fejsbuk stranici RTCG	
5. ANALIZA SLUČAJA - HAPŠENJE I POZIVI NA NASILJE	 15
6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	 16
7. LITERATURA I IZVORI	 17-18

1. UVOD

Dvogodišnja globalna kriza izazvana pandemijom kovid-19, napad Rusije na Ukrajinu, te unutrašnji turbulentni politički događaji, odrazili su se i na rad medija u Crnoj Gori. Posljednjih godina medijske kuće su se uz finansijske izazove i pad profesionalnih standarda, suočile s problemima zbog širenja dezinformacija, zapaljivog govora, ali i govora mržnje u javnoj komunikaciji. Sve je više etičkih izazova, koji od profesionalnih medija traže da dodatnu pažnju obrate na to kako izvještavaju o nedozvoljenom i zabranjenom govoru, da se jasno odrede u vezi s profesionalnom etikom i sa standardima.

Cilj ove kratke analize jeste da ukažemo na spornu praksu, bez donošenja konačnih ocjena o primjeni profesionalnih standarda, te da istaknemo važnost poštovanja etičkog kodeksa i zakona kod izvještavanja o uvredljivom, zapaljivom govoru i govoru mržnje. Fokus analize ograničen je na nekoliko slučajeva zabilježenih tokom prve polovine 2022, u kojima su različiti društveni i politički akteri ili grupacije bili meta uvreda na nacionalnoj, vjerskoj ili rodnoj osnovi.

Institutu za medije Crne Gore to je bila prilika da pažljivije sagleda jesu li novinari i mediji u Crnoj Gori dosljedni potpunoj primjeni etičkih standarda te kako se odnose prema pravilima profesije kad izvještavaju o slučajevima širenja uvreda, zapaljivog govora i govora mržnje.¹

Istraživanje je urađeno u okviru projekta „Dijagnoza i terapija slobode izražavanja, govora mržnje i etničkih tenzija“, koji sprovode Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), IMCG i UL info, radi podizanja svijesti o štetnosti širenja uvredljivog govora, govora mržnje i dezinformacija.

Prateći izvještavanje medija obuhvaćenih analizom u prvoj polovini godine, u atmosferi pojačanih tenzija oko tranzicije vlasti, te globalne krize u vezi s napadom Rusije na Ukrajinu, istraživački tim Instituta za medije analizirao je nekoliko slučajeva koje je bilo potrebno izdvojiti i kritički sagledati u odnosu na etička načela kodeksa i pravnu praksu.

Da bismo dale odgovor na pitanje kako crnogorski onlajn mediji izvještavaju o tim slučajevima, naš istraživački tim identifikovao je važne slučajeve/događaje/incidente, koji su se događali od januara do juna 2022, protiv različitih političkih i društvenih aktera ili grupacija, a koji sadrže uvrede na nacionalnoj/vjerskoj/rodnoj osnovi ili za koje sumnjamo da sadrže elemente govora mržnje. U odabiru slučajeva za analizu akcenat je stavljen i na rodni aspekt odnosno rodno zasnovane uvrede i govor mržnje.

Slijedeći kriterijum relevantnosti analizirale smo sadržaj objavljen u četiri onlajn medija:

- tri etabrirana²: Vijesti online, CdM i portal Radio-televizije Crne Gore (RTCG)

1. Govor mržnje je termin koji se u užem smislu koristi za krivično djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti, a u širem smislu kao oznaka za društveno neprihvatljiv javni govor koji širi predrasude, stigmatizuje i omalovažava pojedine društvene grupe, naročito manjinske i ranjive grupe.

2. Etabrirane medije definišemo kao medije koji su kroz dug period produkcije medijskog sadržaja postali relevantan izvor informacija i mjesto za raspravu o temama od javnog interesa. Mediji koji imaju značajnu publiku, uticaj i resurse. Za potrebe ove analize u tu kategoriju uvrstili smo portal Vijesti online, CdM i portal Radio-televizije Crne Gore (RTCG).

- portal In4s, koji nije evidentiran u registru medija Ministarstva kulture i medija, a u prethodnim istraživanjima prepoznat je kao medij koji širi dezinformacije i propagandu.

Za svaki odabrani slučaj o kojem su mediji izvještavali analizirale smo urednički sadržaj, te prateće komentare čitalaca. Pratili smo i objave analiziranih medija na njihovim nalogima na Fejsbuku, jer su u prethodnom istraživanju društvene mreže prepoznate kao kanali za širenje govora mržnje, dezinformacija i propagande. U takvim okolnostima novinari se suočavaju s izazovom kako etički izvještavati o uvredljivom govoru i govoru mržnje koje različiti društveni akteri koriste u komunikaciji na društvenim mrežama.

Osim domaćim pravom granice slobode izražavanja ustanovljene su međunarodnim standardima koji imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo. Međutim, svako ograničenje slobode govora mora se primijeniti restriktivno, odnosno svako mijешanje u slobodu govora mora ispuniti određene uslove.

Na osnovu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima³, sloboda govora može se ograničiti ako su u pitanju interesi nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, da bi se spriječilo otkrivanje obavještenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Uz to, Ustav Crne Gore⁴ i crnogorski zakoni zabranjuju širenje mržnje i netrpeljivosti po bilo kom osnovu. Za one koji podstiču na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu grupe određene na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, Krivičnim zakonikom propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.⁵ Krivični zakonik sadrži još nekoliko djela pod kojim se može podvesti govor mržnje, kao što je rasna i druga diskriminacija. To pitanje tretirano je i Zakonom o javnom redu i miru koji predviđa da će se onaj ko na javnom mjestu govorom, natpisom, znakom ili na drugi način vrijeđa drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana.⁶

I Zakon o medijima zabranjuje objavljivanje informacija kojima se izražavaju ideje, tvrdnje i mišljenja koja izazivaju, šire, podstiču ili pravdaju: diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, političkog, vjerskog ili drugog uvjerenja, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje

3. Evropska konvencija o ljudskim pravima. Dostupno na <https://bit.ly/2WULrVW>. Pristupljeno: 21. 7. 2022.

4. Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način. Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore. Član 47. Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013).

U Crnoj Gori nema cenzure. Nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještanja samo ako je to neophodno radi: sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka; očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore; sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije. Član 50. Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013). Dostupno na: <https://bit.ly/3zP5h2e>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

5. Član 370 Krivični zakonik Crne Gore („Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25. 12. 2003, 013/04 od 26. 2. 2004, 047/06 od 25. 7. 2006, „Službeni list Crne Gore”, br. 040/08 od 27. 6. 2008, 025/10 od 5. 5. 2010, 073/10 od 10. 12. 2010, 032/11 od 1. 7. 2011, 064/11 od 29. 12. 2011, 040/13 od 13. 8. 2013, 056/13 od 6. 12. 2013, 014/15 od 26. 3. 2015, 042/15 od 29. 7. 2015, 058/15 od 9. 10. 2015, 044/17 od 6. 7. 2017, 049/18 od 17. 7. 2018, 003/20 od 23. 1. 2020, 026/21 od 8. 3. 2021), Dostupno na: <https://bit.ly/2Y6bhHd>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

6. Član 19. Zakon o javnom redu i miru („Službeni list Crne Gore”, br. 064/11 od 29. 12. 2011, 056/20 od 15. 6. 2020), Dostupno na: <https://bit.ly/3zP5D94>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjinskog naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.⁷

Uz to, onlajn mediji su dužni ukloniti komentar koji predstavlja očigledno nezakonit sadržaj, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 60 minuta od saznanja o tome ili od dobijanja prijave od drugog lica da je u pitanju nezakonit sadržaj.⁸ Takođe, Zakonom o elektronskim medijima ne smije se audio-vizuelnom medijskom uslugom podsticati mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije.⁹ Ukoliko pravno lice emituje program koji ističe i podržava nasilje, narkomaniju ili druge vidove kriminalnog ponašanja, Zakonom je predviđena novčana kazna od 500,00 do šest hiljada eura.

Pitanje govora mržnje eksplicitno je tretirano i u smjernicama za načelo 4 Kodeksa novinara i novinarki Crne Gore gdje se navodi da mediji ne smiju objavljivati materijal koji bi izazvao širenje neprijateljstva i mržnje, te da moraju posebno voditi računa da ničim ne doprinesu širenju mržnje kad izvještavaju o događajima ili pojavama koji sadrže elemente mržnje.¹⁰ Kodeksom je propisano i da onlajn mediji trebaju definisati svoja interna pravila za komentare čitalaca u cilju izbjegavanja nezakonitog i neetičkog sadržaja, uz potpuno poštovanje slobode izražavanja.

U narednim poglavljima data je analiza nekoliko slučajeva, te preporuke za donošenje odluka, predstavnike medijske zajednice i civilnog sektora koje mogu biti osnova za njihove buduće akcije u oblasti sprečavanja širenja neprihvatljivog sadržaja i njegove prevencije.

2. ANALIZA SLUČAJA - VERBALNI NAPADI NA POLITIČARKE

2.1. UVREDE UPUĆENE VUKSANOVIĆ-STANKOVIĆ

Vrijeđanje žena, posebno žena aktivnih u političkom životu Crne Gore, nastavljeno je i u 2022. godini. Nakon izjave lidera srpskih radikala i haškog osuđenika Vojislava Šešelja na Televiziji Happy da su *Cetinjani saradnici okupatora i italijanska djeca jer su se Cetinjanke ku*vale s Italijanima*¹¹, poslanica Socijaldemokratske partije (SDP) Draginja Vuksanović-Stanković na Tviteru je odgovorila uvredama: *Etnički Hrvat, naturalizovani Srbin iz Bosne, presuđeni ratni zločinac, još hoće da dijeli istorijske i političke lekcije. Ogavni šovinista i velikosrpski fašista presuđen od strane Haga hoće da ponizi Crnogorke i Cetinjanke. Malo je mačku goveđa glava. Ne vucite nas za jezik, jer znamo sve zakone koji su vjekovima važili u beogradskom pašaluku*

7. Član 36. Zakon o medijima („Sl. list CG”, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – dr. zakon. Dostupno na: <https://bit.ly/3Dtv95U>, Pristupljeno: 17. 6. 2022.

8. Član 26. Zakon o medijima („Sl. list CG”, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – dr. zakon. Dostupno na: <https://bit.ly/3Dtv95U>, Pristupljeno: 17. 6. 2022.

9. Član 48. Zakon o elektronskim medijima („Službeni list Crne Gore”, br. 046/10 od 6. 8. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011, 053/11 od 11. 11. 2011, 006/13 od 31. 1. 2013, 055/16 od 17. 8. 2016, 092/17 od 30. 12. 2017), Dostupno na: <https://bit.ly/3ARhyJ6>, Pristupljeno: 17. 6. 2022.

10. Kodeks novinara i novinarki Crne Gore. Dostupno na: <https://bit.ly/39DvF8k>, Pristupljeno: 11. 6. 2022.

11. „Nove uvrede sa Hepija: Cetinje se ku*vale s Italijanima”, CDM, 1. 1. 2022, Dostupno na <https://bit.ly/3oQwtej>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

*Osmanskog carstva. I prestanite da vrijeđate Crnogorke. Cetinje je bilo slobodno i kad su se osmanski sultani ustoličavali u Beogradu. No, politički vampir Šešelj, neprijatelj Crne Gore, dakako ne može i ne smije vidjeti sebe u ogledalu istine i života*¹² *Šešelj je nakon toga na istoj televiziji kazao da je u ranoj mladosti Draginja Vuksanović - Stanković bila toliko promiskuitetna da je obećala da će se udati za svakog stotog muškarca s kojim je bila u seksualnim odnosima. Udavala se tri puta i sprema se da se uda četvrti put. Ja spremam knjigu pod naslovom montenegrinska ku*va Draginja Vuksanović-Stanković.*¹³

Ovaj slučaj izazvao je brojne osude institucija, političara i civilnog sektora koji su osudili Šešeljeve izjave i pozvali na gašenje TV Happy u Crnoj Gori. Agencija za elektronske medije (AEM) je zbog „podsticanja na mržnju, netrpeljivost i diskriminaciju prema pripadnicima crnogorske nacionalnosti“ ograničila emitovanje pojedinih sadržaja Televizije Happy na šest mjeseci.¹⁴

Analizirajući tekstove objavljene u periodu 4–11. januar u tri najposjećenija onlajn medija – dva etablirana (Vijesti online i CdM) i jednom desno orijentisanom (In4s), te na portalu RTCG, kao i komentare čitalaca i korisnika društvene mreže Fejsbuk uočeno je sljedeće:

2.1.1. SAOPŠTENJA I IZJAVE DOMINIRAJU U UREDNIČKOM SADRŽAJU

Analizirani medij razlikovali su se u načinu izvještavanja o ovom slučaju i njihov se pristup kretao od prenošenja izjave, objavljivanja reakcija, do neobjavljivanja izjave i reakcija i odsustva kritičnog osvrta uredništva. Izjavu kojom je Šešelj podsticao na mržnju, netrpeljivost i diskriminaciju autentično su objavili portali Vijesti i CdM. Oni su objavili i reakcije različitih društvenih aktera koji su ukazali na sporni sadržaj, te informisali čitaoce o tome da su te riječi neprihvatljive i indirektno se ogradili od spornog govora.¹⁵ S druge strane, na portalu RTCG i In4s moguće je pronaći samo reakcije Agencije za elektronske medije, te ostalih društvenih i političkih aktera koji su reagovali i osudili sporni sadržaj, ali izjavu lidera srpskih radikala nijesu prenosili čime su propustili da čitaoce informišu o svim relevantnim činjenicama. U uredničkom sadržaju tih medija dominirala su saopštenja partija i izjave političara koje su uglavnom preuzete s njihovih Tviter naloga, dok su na portalu CdM uočena dva članka prenesena iz drugih medija koji su se bavili fenomenom suzbijanja govora mržnje u medijima. Iako su prenosili spornu izjavu i reakcije osude, analizirani mediji propustili su da čitaocima objasne širi kontekst, dok su urednici propustili da se komentarom dodatno ograde od sporne izjave, te da jasno ukažu na štetne posljedice govora mržnje i mizogini sadržaj Šešeljeve izjave.

2.1.2. UVREDE U KOMENTARIMA ČITALACA

Povodom tog slučaja u etabliranim medijima zabilježene su pojedinačne psovke i uvrede u komentarima čitalaca. To može značiti da administratori u etabliranim medijima s većom pažnjom filtriraju komentare o osjetljivim temama, na što ih

13. Dušević, Miras, Šešelj nastavio s monstruoznim uvredama na račun Vuksanović-Stanković, CDM, 5. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

14. Tina Popović, Pojedine emisije TV Happy zabranjene u Crnoj Gori na šest mjeseci, Vijesti, 8. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

15. Koristeći ključne riječi relevantne za ovaj događaj, u četiri analizirana medija uspjele smo pronaći 69 tekstova koji su povezani sa slučajem vrijeđanja Crnogorki i Draginje Vuksanović-Stanković od strane Vojislava Šešelja, objavljenih u periodu od 4. januara do 11. januara 2022. Na portalu CDM online našli smo najviše tekstova (32), zatim na portalu RTCG (15), portalu Vijesti (15) i na portalu In4s (7).

obavezuje Zakon o medijima i što je propisano Kodeksom novinara i novinarki Crne Gore. U nekoliko spornih komentara koji su zabilježeni na portalima Vijesti online, CdM i na portalu RTCG, čitaoci su vrijeđali Vojislava Šešelja (*vreća buva, ne zna se ko mu je otac*). S druge strane, po broju neprihvatljivih komentara moglo bi se zaključiti da portal In4s ne filtrira komentare čitalaca. Na ovom mediju uočili smo niz uvreda koje čitaoci upućuju Crnogorcima i Crnogorkama (*ljubomorni srbomrzci; majku vam ustašku srbomrzačku; da ih je nazvao starletama ne bi se uvrijedile*), te uvrede na račun Vuksanović-Stanković (*ludu Draginju je već odavno trebalo zatvoriti najmanje u Dobrotu na liječenje*).

2.1.3. TEŠKE RIJEČI U KOMENTARIMA NA FEJSBUKU

Analizirani mediji ne filtriraju komentare na svojim nalogima na društvenoj mreži Fejsbuk i time ostavljaju prostor korisnicima da dodatno šire uvrede. Tako su se na stranicama Vijesti, RTCG-a i CdM-a mogli vidjeti različiti uvrijedljivi komentari na račun Šešeljevog izgleda, ali i njegovog porijekla (*Krme ga pravilo, krme se rodilo; Tvoja majka je ku*va što je je**še Turci; kopile koje ne zna ko mu je otac; Valjda će i ovaj tovar go**na krepat do tad; Mrš govedo; ološu; Toliko je toksičan da ga ni rak nije mogao raznijeti*). Iako je i na In4s-u bilo komentara u kojima se vrijeđa Šešelj, bilo je i negativnih komentara onih koji nijesu podržali odluku AEM-a da se ukine program Happy TV na šest mjeseci (*Ko je zabranio, pas ga u gu**** naboo*).

Vrijeđanje poslanice Vuksanović-Stanković na društvenim mrežama analiziranih medija uočeno je i tokom februara 2022.¹⁶

2.2. VRIJEĐANJE SEKULOVIĆ, KRIVIČNA PRIJAVA ZA UREDNICU

I poslanica Demokratske partije socijalista (DPS) Dragica Sekulić bila je krajem marta meta seksističkih napada na društvenim mrežama i na pojedinim portalima. Sekulić je kritikovala tadašnjeg ministra ekonomskog razvoja Jakova Milatovića koji je mjere za unapređenje nataliteta u Crnoj Gori predstavio mitropolitu Srpske pravoslavne crkve (SPC) Joanikiju, uz obrazloženje da su „vjerske zajednice snažni partneri institucijama na ovom putu“. Sekulić je na Tviteru napisala: *Možeš biti sve što želiš ali, ipak, ako izabereš da rodiš u određenoj opštini, dobićeš 500/1000 eura uz blagoslov popa... malo li je na ovu skupoću...*

Njen komentar prenio je portal Volim Podgoricu, pa onda i tekst objavio na svojoj Fejsbuk stranici što je rezultiralo nizom psovki, kletvi i uvreda na račun njenog privatnog i profesionalnog života (*A nema para koje bi tvoji uzeli da su znali u što ćeš da porasteš, ološu ženski grdni; Ti ga rađat nećeš; Kad bi bila svjesna koliko si bezdušna, odmah bi skočila u Moraču; Ne rađala se ni kod krvnika takva*).

Sekulićeva je podnijela krivičnu prijavu za rasnu i drugu diskriminaciju protiv urednice portala Volim Podgoricu Vesne Radojević, smatrajući da je bila dužna da naloži da se brišu sporni komentari na portalu, te da je autorskim tekstom dodatno podstakla dalju diskriminaciju. S druge strane, Radojević je smatrala da krivična prijava protiv nje „nema apsolutno nikakve veze s govorom mržnje ili mizoginijom,

16. Vršilac dužnosti direktora OŠ „Marko Miljanov“ u Podgorici P. B. i nastavnice muzičkog iz OŠ u Baru, R. O. vrijeđali su Vuksanović-Stanković na Fejsbuk stranici dva onlajn medija. O tom slučaju izvještavali su samo portal CDM i Vijesti online. U njihovim objavama na portalima uočili smo zanemarljiv broj uvreda u komentarima, dok je na Fejsbuk stranici bilo mnogo neprihvatljivih izjava korisnika te društvene mreže što potvrđuje da analizirani mediji nedovoljno filtriraju komentare na društvenim mrežama.

koji joj se pokušavaju inputirati, već su isključivo pritisak na nezavisni medij i nju lično kao njegovog osnivača i urednicu”.¹⁷

Osim krivične prijave koju je poslanica Sekulić podnijela, građanski aktivista Aleksandar Saša Zeković prijavio je policiji i Tužilaštvu 42 građana koji su, kako kaže, širili uvredljiv govor, govor mržnje i prijeteće poruke. Najveći broj je identifikovan i procesuiran kao prekršaj po osnovu kršenja Zakona o javnom redu i miru. Zeković je poručio da „Vlada kroz dijalog s medijskom zajednicom i civilnim društvom treba da pomogne svim medijskim portalima u podizanju odgovornosti za sadržaje koje generišu odnosno objavljuju korisnici”.¹⁸

Uz napomenu da je portal Volim Podgoricu analiziran samo indirektno i to kroz sporni slučaj, rekordan broj od 42 prijave za komentare čitalaca objavljene na tom mediju, pokazuje važnost hitne reakcije uredništva na zahtjeve za uklanjanje komentara, u skladu sa zakonskom obavezom i novinarskom etikom. Imajući u vidu brojne uvredljive, seksističke i mizogine komentare korisnika na nalogu Volim Podgoricu na društvenoj mreži Fejsbuk i ovaj slučaj otvara pitanje odgovornosti medija za takav sadržaj na navedenoj platformi.

Od četiri analizirana medija o ovom slučaju izvjestili su portali CdM i Vijesti online. Ovi mediji nijesu se detaljnije bavili slučajem. Takođe, nijesmo uočili objave na njihovim Fejsbuk nalogima. Analizirani mediji nijesu pokazali dovoljan senzibilitet prema ovom slučaju i propustili su priliku da se kroz urednički sadržaj kritički osvrnu na onlajn napade na žene iz javnog života, koje su meta mizoginih i seksističkih komentara, te da ukažu na obeshrabrujući uticaj takvih napada na njihov javni angažman.

3. ANALIZA SLUČAJA - UVREDE NA NACIONALNOJ OSNOVI

3.1. UVREDE NA RAČUN LIDERA URE

U jeku napete atmosfere povodom pada Vlade premijera Zdravka Krivokapića i formiranja manjinske vlade, pristalice tada vladajućih partija okupile su se ispred Radio-televizije Crne Gore kad je lider građanskog pokreta URA Dritan Abazović gostovao u programu te medijske kuće. Uz policijsku zaštitu Abazović se nakon emisije obratio okupljenim građanima, što je izazvalo niz uvreda i psovki, te usklik – *Neće nama Šiptari komandovati*. Analizirajući tekstove koji su tokom 21. i 22. januara objavljeni na portalima Vijesti online, CdM, In4s i na portalu RTCG, te komentare čitalaca i komentare korisnika društvene mreže Fejsbuk koji su povezani s objavljenim tekstovima uočeno je sljedeće:

3.1.1. BEZ KONTEKSTA I RELEVANTNIH ČINJENICA O SPORNOM DOGAĐAJU

Svi analizirani mediji izvještavali su o uvredama na nacionalnoj osnovi koje su okupljeni građani uputili lideru građanskog pokreta URA.¹⁹ Ti mediji su objavili sni-

17. Lasica, Danijela, „Ubi me prejaka riječ”, Institut za medije Crne Gore, 30. 4. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3QJknQK>. Pristupano: 20. 6. 2022.

18. Portal Analitika, GI „21. maj” prijavio govor mržnje, zatraženo uklanjanje uvredljivih komentara, 27. 3. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3HNcgHP>, Pristupano: 23. 6. 2022

19. Koristeći ključne riječi relevantne za ovaj događaj, u ova četiri analizirana medija uspjele smo da pronađemo 41 tekst koji je povezan sa slučajem vrijeđanja lidera URE Dritana Abazovića. Na portalu Vijesti online i portalu CdM objavljeno je po 13, portalu RTCG devet, a portalu In4s četiri teksta.

snimak incidenta, te reakcije različitih političkih i društvenih aktera koji su ukazali na to da je nedopustivo širenje uvreda na nacionalnoj osnovi. Oni, međutim, čitaocima nijesu ponudili širi kontekst i sve relevantne činjenice koje objašnjavaju izrečeno. U uredničkom sadržaju sva tri etablirana medija koja su izvještavala o ovom slučaju dominiraju izjave i saopštenja. U nekoliko slučajeva reakcije društvenih aktera koji su osuđivali spornu izjavu prenošene su direktno s društvenih mreža, bez dodatne uredničke obrade i konteksta.

Međutim, objavljivanjem izjave bez političkog i pravnog konteksta, te kritičkog osvrta uredništva kojim se čitaocima jasno ukazuje na to da je u pitanju društveno neprihvatljiv sadržaj, može se doprinijeti daljem širenju uvreda i zapaljivog govora u komentarima čitalaca i na društvenim mrežama tih medija. U uredničkom sadržaju sva tri etablirana medija koja su izvještavala o ovom slučaju dominiraju izjave i saopštenja. U nekoliko slučajeva reakcije društvenih aktera koji su osuđivali spornu izjavu prenošene su direktno s društvenih mreža, bez dodatne uredničke obrade i konteksta. Analiza uredničkog sadržaja pokazala je da nijedan etablirani medij nije dodatno, kroz članak/prilog, rasvijetlio motive i pozadinu izgovorenog, niti prikazao različita mišljenja sagovornika i građanima ponudio objektivan prikaz tog problema.

Preispitivanjem uvredljivog i spornog govora, konteksta, motiva i ciljeva, mediji štite javni interes. Iako političari i javne ličnosti, imajući u vidu njihov uticaj u društvu, moraju trpjeti veći stepen kritike koliko god da su one žestoke, uvredljive i mrzilačke, mediji su u obavezi da povuku granicu i ukažu na štetne posljedice govora koji širi predrasude, stigmatizuje i omalovažava manjinske narode.

3.1.2. MRŽNJA U KOMENTARIMA ČITALACA

U etabliranim medijima zabilježen je mali procenat spornog sadržaja, u odnosu na ukupan broj odobrenih komentara. To može značiti da su administratori ovih medija pažljivije filtrirali komentare o osjetljivim temama, što im nalaže i Zakon o medijima. Teške uvrede i komentari sa elementima mržnje na račun lidera URE dominirali su na portalu In4s (nesreća prodana; relaksirani izdajnik; kikirez; islamisti; balisti), što je u suprotnosti sa Zakonom o medijima i Kodeksom. Na protestima i u međusobnim medijskim raspravama predstavnici građanskog pokrate URA i funkcioneri Demokratske Crne Gore često su, govoreći jedni o drugima, koristili zapaljiv govor (izdaja; čuvaju fotelje; ne daju fotelje). Te poruke mogle su se uočiti i u komentarima čitalaca u analiziranim portalima što pokazuje uticaj političara na javno mnjenje i kreiranje stavova njihovih birača.

3.1.3. TEŠKE OPTUŽBE ZA URU

Uvrede na nacionalnoj osnovi bile su česte i u komentarima korisnika na Fejsbuk nalogima analiziranih medija. Najviše uvreda za političara URE zabilježene su na Fejsbuk stranici portala In4s (*iskopa' se; izdajnici; smeće izdajničko; nula i prodana duša*).

3.2. MINISTARKA VRIJEĐA MANJINSKE NARODE

Na protestima protiv pada Vlade Zdravka Krivokapića, tadašnja ministarka prosvjete, kulture, nauke i sporta Vesna Bratić kazala je: Da li vrhuška SNP-a misli da su oni veći, bolji i časniji ljudi od Zdravka Krivokapića? *I da će oni s Draginjom Vuksanović -*

Stanković i Damirom Šehovićem, Ervinom Ibrahimovićem, Fatmirom Đekom, Nikom Đeljošajem potpisati Temeljni ugovor.²⁰ Bivša ministarka je spornu izjavu saopštila na jednom od protesta protivnika smjene Vlade čija je ona bila članica. Bratićkina izjava izazvala je oštru osudu opozicionih partija i građanskog pokreta URA navodeći da širi mržnju. Saopštenjem se oglasilo i Ministarstvo koje je tada vodila Bratić pojašnjavajući da cilj njene izjave nije bio da uvrijedi manjinske narode već da navede one koji su glasali protiv Zakona o slobodi vjeroispovijesti.²¹ Time se bavilo i nadležno tužilaštvo koje je smatralo da Bratić ovom izjavom nije izazvala rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju²², dok je Ombudsman ukazao na to da njena izjava „u ovakvim (političkim) okolnostima može da zvuči uvredljivo“ upozoravajući da bi u političkoj krizi političari trebalo da budu odgovorni kako ne bi došlo do ozbiljnih posljedica.²³

3.2.1. BEZ UREDNIČKE OGRADE U ODNOSU NA SPORNI SADRŽAJ

Svi analizirani portali izvještavali su s ovog protesta citirajući izjavu ministarke Bratić.²⁴ Takođe, Vijesti online, CDM i RTCG u kontinuitetu su objavljivali reakcije društvenih i političkih aktera koji su ukazivali na spornu izjavu. Međutim, sporna izjava objavljena je bez konteksta, te kritičkog osvrta uredništva kojim se čitaocima jasno ukazuje na to da je u pitanju neprihvatljiv sadržaj. Portal RTCG je objedinio reakcije različitih društvenih aktera, dok su portali Vijesti online i CDM gotovo integralno prenosili pojedinačne izjave/saopštenja. Nije uočeno da su etablirani mediji dali detaljan osvrt na rastući trend širenja neprihvatljivog govora niti su analizirali posljedice koje takve izjave mogu imati po društvo. U uredničkom sadržaju In4s primjetne su poruke podrške Bratić, te uvrede usmjerene ka društvenim i političkim akterima koji su osudili njenu izjavu (*srbomrzački klub; crnogorske ustaše*). U ovom slučaju mediji su samo prenijeli spornu izjavu, bez ukazivanja na sve relevantne činjenice i kontekst.

3.2.2. BRATIĆ I MANJINE NA METI UVREDA ČITALACA

Najviše uvreda na račun Bratić bilo je na portalu CDM (*paklenica; bolesnica; bando četnička; žena je cikinula...*). U komentarima čitalaca Vijesti online bilo je pojedinačnih neprihvatljivih komentara na račun Bratić (*žena ima problem u glavi; nadam se da se ovakvi eksperimenti više neće dešavati; vi manjine, vi niste nikakvi prijatelji CG*), dok na portalu RTCG nijesu uočeni uvredljivi komentari o tadašnjoj ministarki. Na portalu In4s uočeni su komentari s elementima mržnje i diskriminirajući komentari usmjereni protiv političkih aktera koji su kritikovali Bratić (*SDP i ostaloj fukari; neinteligentni brozolibni komunjarski Srbin; Više mi je muka od prava manjina, sve veća prava imaju od nas đe to ima bez u CG; ima da ih deportujemo sve, pola u Split, pola u Anadoliju, cvijeće ustaško...*). Neprihvatljiv govor bio je prisutan na Fejsbuk stranicama svih analiziranih medija, što ukazuje na to da mediji nedovoljno admini-

20. Dragaš, Nikola, „Protest u Podgorici, prisustvovao i dio ministara; Spajić: DPS još nije pobijeđen do kraja“, Vijesti, 23. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/34LfFi1>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

21. MPNKS: Bratić ni na kraj pameti nije bilo da vrijeđa manjine, nabrojani su političari..., Vijesti, 23. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

22. Kršmanović, Kačuša, Tužiteljka smatra da Bratić nije širila govor mržnje, Pobjeda, 4. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3HMwLv8>, Pristupljeno: 23. 6. 2022.

23. Tomović, Predrag, Zbog govora ministarke Bratić, Ombudsman poziva političare na odgovornost, RSE, 24. 1. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3ycy3wa>, Pristupljeno: 23. 6. 2022.

24. Koristeći ključne riječi relevantne za ove događaje, u ova tri analizirana medija uspjele smo da pronađemo 33 teksta povezana sa spornom izjavom ministarke prosvjete, nauke, kulture i sporta Vesnom Bratić upućenoj predstavnicima manjinskih naroda, objavljena 23. i 24. januara 2022. Na portalu CDM našli smo najviše tekstova (12), zatim na portalima Vijesti online (9) i RTCG (9) i na portalu In4s (7).

striraju svoje naloge. Na stranici CdM-a uočeno je mnogo psovki i uvreda na račun Bratić (*za mene i mnoge si ološ; da imaš od obraza dala bi i sama ostavku i kući šerpu u ruke; smeće; debiluša iskarikirana...*). Manje uvreda uočeno je na nalogu portala Vijesti online. Međutim, zabilježen je niz međusobnih uvreda korisnika i zapaljivi govor što administratori ove Fejsbuk stranice treba da filtriraju. Uvrede su zabilježene i na Fejsbuk stranicama portala RTCG, a i portala In4s gdje se dominantno vrijeđaju procnogorski akteri.

4. ANALIZA SLUČAJA - NAPAD RUSIJE NA UKRAJINU

Od kraja februara crnogorski mediji svakodnevno su izvještavali o ruskom napadu na Ukrajinu. Za prvih sedam dana ruske invazije tri najposjećenija onlajn medija - dva etablirana (Vijesti online i CdM) i desno orijentisani portal In4s, te portal Javnog servisa objavili su preko 1.100 tekstova, ali je naš istraživački tim analizirao oko 20% tekstova koji su u ovim medijima objavljeni samo tokom prvog dana napada²⁵, kao i komentare čitalaca i korisnika društvenih mreža u vezi s objavljenim tekstovima. Predmet ovog istraživanja nije pristup koji su posmatrani mediji imali u načinu izvještavanja o ruskom napadu na Ukrajinu, već pokušaj da se sagleda je li u sadržajima analiziranih medija bilo spornog i uvredljivog govora o tako važnom događaju s globalnim posljedicama koji novinare stavlja pred ozbiljne etičke izazove. Pristupa medijima dotakli smo se samo u mjeri u kojoj smo mogli sagledati probleme u vezi s ciljem istraživanja.

4.1. NEMA GOVORA MRŽNJE U UREDNIČKOM SADRŽAJU ETABLIRANIH MEDIJA

U uredničkom sadržaju tri etablirana onlajn medija (Vijesti online, CdM i portal RTCG) prvog dana ruske invazije na Ukrajinu, 24. februara, nije objavljen ili prenesen sadržaj s elementima govora mržnje. Primjetno je neselektivno objavljivanje informacija s društvenih mreža i raznih izvora čime su mediji rizikovali da prenesu neproverjen ili neautentičan sadržaj.

Etablirani mediji su prilikom izvještavanja, dominantno koristili izraz „napad na Ukrajinu“, „rat u Ukrajini“ i „agresija“, dok je In4s uglavnom govorio o „krizi u Ukrajini“, što ukazuje na različit odnos uredništva prema ovom događaju s globalnim posljedicama.

In4s je dominantno objavljivao informacije medija iz Srbije i proruskih medija, i u nekoliko slučajeva su ismijavali političke i društvene aktere koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu. Portal Vijesti online dominantno je objavljivao izjave i saopštenja – crnogorskih vladajućih i opozicionih političara koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu i pozivali na mir i dijalog, te osude prozapadnih međunarodnih i regionalnih aktera. Na tom mediju pronašli smo četiri teksta u kojima je prenesena poruka ruskih aktera, među kojima i izjava ruskog predsjednika koji je opravdavao invaziju na Ukrajinu. Vijesti su prenosile informacije medija iz regiona (BBC na srpskom, N1, RTS, zatim Al Jazeera, Germanijak, Glas Amerike...), te mnogih svjetskih medija (Gardijan, Dojče vele). Najviše objava bazirano je na tvitovima do-

25. Koristeći ključne riječi relevantne za ovaj događaj, u četiri analizirana medija uspjele smo pronaći tekstove koji su objavljeni tokom 24. februara. Na portalu Vijesti online i CdM našli smo po 58 tekstova, na portalu RTCG 47 i na portalu In4s 48.

maćih i međunarodnih aktera koji su preneseni bez dodatnog konteksta i uredničke obrade.

Tokom prvog dana izvještavanja i portal CdM je objavljivao saopštenja i izjave. To su dominantno bile pojedinačne poruke partija, pokreta i pojedinaca koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu. Izjave koje je prenosio ovaj mediji su poruke prozapadnih međunarodnih i regionalnih aktera, te stručnjaka za pitanje bezbjednosti iz Crne Gore i regiona. Na portalu CdM uočili smo i dva slučaja kad je prenesena poruka ruskog predsjednika Vladimira Putina, te predstavnika Kremlja. Izvor tog sadržaja su mediji iz regiona (Nova.rs i Klix). Osim izjava i saopštenja u kojima su poruke međunarodnih i domaćih zvaničnika, ambasada, političara, stranih novinara, nevladinih organizacija, kao i snimci iz Ukrajine, na portalu CdM pronašli smo i nekoliko članka na ovu temu i jedan komentar. Izvori informacija objavljenih na portalu CdM su raznovrsni. Od svjetskih i regionalnih agencija (Rojters, Hina), preko medija iz zemalja regiona (Nova.rs, 24sata.hr, Radio Sarajevo, Klix, Index, BBC Srbija, N1), do crnogorskih medija (Antena M, Gradska TV).

Vijesti online, CdM i RTCG dominantno su prenosili izjave s Tvitera bez dodatne uredničke obrade i konteksta. Kao posljedica neselektivnog prenošenja vijesti, portal RTCG je na dan napada objavio izjavu jednog od lidera Demokratskog fronta Nebojše Medojevića koja sadrži teoriju zavjere da će „stare kompromitovane i prevaziđene strukture kao što su UN, NATO, EU nestati i svijet će morati tražiti nove mehanizme regulisanja odnosa“.

Na portalu In4s postoje dvije rubrike „Ruski pogled“ i „Naša Srbija“ u kojima su dominantno objavljivane izjave i saopštenja međunarodnih aktera (predstavnici Rusije - Sergej Lavrov, Vladimir Putin, Igor Konašenko, te funkcioneri iz Srbije Aleksandar Vučić i Ivica Dačić...) koji podržavaju Rusiju. Ovaj medij prenosio je i nekoliko reakcija domaćih političara koji su osuđivali invaziju na Ukrajinu. In4s je naslovima ismijavao procrnogorske političare koji su osuđivali invaziju npr. *Veteran s Belvedera* (Ranko Krivokapić) osudio 'komadanje' Ukrajine: *Znamo što je 'ruski mir i srpski svet'; 'Pravno' potkovani Đukanović komentariše Rusiju i međunarodno pravo; Milo 'cvrkuće' u 'krilu' Rajzing Rajke: Amerika će nas braniti*.

Izvori informacija mahom su mediji i novinske agencije iz Srbije (B92, Tanjug, Telegraf, Novosti, RTS, Politika...), među kojima najčešće proruski Sputnjik. Tokom prvog dana izvještavanja o napadu na Ukrajinu, In4s je objavio i sumnjivu informaciju pod naslovom „Glavnom komandujući oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi“. Izvor ove informacije i njenu tačnost nijesmo uspjeli dokazati. Tokom februara i marta lokalne platforme za borbu protiv dezinformacija (Raskrinkavanje i DFC) nekoliko objava In4s ocijenile su kao medijsku manipulaciju.²⁶

4.2. NAPAD NA UKRAJINU IZAZVAO INTENZIVNU RASPRAVU U KOMENTARIMA ČITALACA

Invazija Rusije na Ukrajinu podstakla je intenzivne rasprave čitalaca u analiziranim medijima u Crnoj Gori i na njihovim stranicama na društvenim mrežama. Tokom prvog dana na portalu Vijesti online nijesu uočeni pozivi na nasilje, ali jesu pojed-

26. Gardović, Jelena, Ruski narativi u interpretaciji crnogorskih portala, Raskrinkavanje.me, 28. 4. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3xx9x7y>. Pristupljeno: 20. 6. 2022.
Digitalni forenzički centar, Dezinformacioni vertigo, 6. 4. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3N0m8pD>. Pristupljeno: 20. 6. 2022.

načni komentari kojima čitaoci opravdavaju postupke Rusije. U odnosu na broj odobrenih komentara, uočeni su pojedinačni slučajevi u kojima korisnici Putina nazivaju bolesnikom, te vrede na nacionalnoj osnovi (*dva najgora naroda su Rusi i Srbi*). Ni na portalu CdM nije uočen veliki broj neprihvatljivih komentara što ukazuje na to da su administratori komentare uz analizirane tekstove pažljivo moderirali. Zabilježeni su komentari čitalaca u kojima se vrijeđa predsjednik Rusije (*mali iskompleksirani KGB-ovac; špijun; bolesni pajac; svjetski zlikovac; iskompleksirani okupator; šizofreničar...*). Na portalu RTCG zabilježen je relativno mali broj spornih komentara čitalaca. Međutim, u komentarima dominira narativ da se *prvo treba osuditi američka i NATO agresija na Srbiju, Avganistan, Irak, Libiju, Siriju, Jemen, Somaliju, te da se nema pravo na moralne osude rata u Ukrajini kada nije osuđena agresija na SRJ*. Objavljujući tekst pod naslovom „Glavnokomandujući oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi”²⁷ portal In4s podstakao je niz spornih komentara čitalaca. Čitaoci ovog medija vrijeđali su predsjednika Ukrajine Volodimira Zelenskog (*Ovaj blesan je odigrao mnogo uloga u Ruskim komedijama. U sve do jednoj je glumio budalu; lako je njemu biti smiren drogiranjem; promijeni dilera*), te predsjednika Crne Gore Mila Đukanovića (*bitanga i probisvijet*) i ambasadoru SAD u Crnoj Gori Džudi Rajzing Rajnke (*spodobe; sotone satanističke*). U nekoliko slučajeva, na ovom portalu uočeni su i komentari koji pozivaju na rat ili opravdavaju nasilje u Rusiji (Rokaj, rokaj, neka se čuje i naš glas).

4.3. UVREDE I POZIVI NA NASILJE NA FEJSBUK STRANICI RTCG

Korisnici koji komentarišu objave analiziranih medija na Fejsbuku uglavnom relativizuju invaziju u Ukrajini i izražavaju podršku Rusiji. Iako to nije masovna pojava, na Fejsbuk stranici portala CdM bilo je pojedinačnih komentara čitalaca kojima se opravdava invazija (*sravniće ih Rusija, a mi Srbi Kosovo*). Uočeno je da su čitaoci na portalu Vijesti i na Fejsbuk stranici tog medija u komentarima omalovažavali društvene aktere iz Crne Gore koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu i time umanjivali ozbiljnost ove situacije (*e baš će tebe pitati; ti mu sugeriši možda te poslušaj; Jako si mi ti bitan u geopolitici. A makse kralju!; Ko tebe tjera da se izjašnjavaš o ovom pitanju?!).* Vrijeđanje crnogorskih političara koji su osuđivali invaziju na Ukrajinu i uvrede na nacionalnoj osnovi zabilježene su i na Fejsbuk stranici In4s. Tu su uočeni komentari u kojima korisnici opravdavaju rat ili pozivaju na nasilje (*Rokaj bez milosti zapadnjačke fašiste, a pogotovo Engleze i Čovjek (Putin) je legenda, radi u interesu svoje zemlje*). Sadržaj s portala In4s na Fejsbuk su često prenosile stranice „Ne u NATO” i „Glas Moskve”. Čitaoci na stranici RTCG u komentarima na nalogu na društvenim mrežama pisali su psovke i uvrede i pozivali na nasilje. NATO su nazivali „zlikovcima i agresorima”, ukrajinsko rukovodstvo „nacistima”, Ruse „varvarima i eksploatorima”, a Putina „ološem nacističkim”. U komentarima na nalogu portala RTCG ima značajno više komentara podrške Rusiji nego osude rata u Ukrajini.

27. „Glavnokomandujući Oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi”, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3Dhqpqo>, Pristupano: 28. 3. 2022.

5. ANALIZA SLUČAJA - HAPŠENJE I POZIVI NA NASILJE

Izveštavanje o hapšenju bivše predsjednice Vrhovnog suda Crne Gore Vesne Medenice otvorilo je niz etičkih izazova pred novinarima i novinarkama, poput poštovanja pretpostavke nevinosti, prava na privatnost, uvredljivog govora i govora s elementima nasilja. S obzirom na cilj istraživanja, istraživački tim je izdvojio i kritički sagledao slučaj koji je sadržao probleme u primjeni profesionalnih standarda u vezi s uvredljivim i spornim govorom.

Tri dana nakon hapšenja bivše predsjednice Vrhovnog suda, sva četiri analizirana medija (CdM, In4s, RTCG, Vijesti) objavili su informaciju da je Vesna Medenica pokušala izvršiti samoubistvo. Dodatno, CdM je objavio izjavu predsjednika Udruženja novinara Tihomira Burzanovića sa TV Prve koji je kazao: „Vesna Medenica, s obzirom kakvo je zlo počinila u Crnoj Gori, i treba da se ubije, a ne da pokuša da se ubije, nego da se baš ubije.“ CdM je prenoseći ovaj sadržaj, uredničkom intervencijom ukazao da je takva izjava neprihvatljiva i „skandalozna“. Ova informacija je izazvala nekoliko spornih komentara na portalu CdM-a, protiv predsjednika Udruženja novinara (*srpski klerofašista i Trebalo bi i Putin da se ubije, pa neće*).

Analizirani mediji su informaciju o pokušaju samoubistva Medenice objavili bez zvanične potvrde. Pojedini s detaljima o povredi, koji nijesu nužno relevantni i od javnog interesa, a mogu narušiti ljudsko dostojanstvo. Iako je Medenica javna ličnost, čije je pravo na privatnost obrnuto srazmjerno društvenom uticaju, Kodeks novinara i novinarki poziva medije da i u tim slučajevima poštuju ljudsko dostojanstvo, a kod izveštavanja o samoubistvima – na krajnju pažnju i odmjerenu obavezu poštovanja prava privatnosti.

Uočljivo je da su etablirani mediji (Vijesti, CdM i RTCG) uložili napor da zaštite pravo na privatnost, pa su se pojedini odlučili na pojačanu predmoderaciju ili čak zabranu komentarisanja osjetljivih informacija, što je dobra praksa u osjetljivim slučajevima. Tako na portalu Vijesti online i RTCG, ispod tekstova o pokušaju samoubistva, nijesu uočeni komentari čitalaca. Najviše uvreda i poziva na nasilje bilo je u komentarima čitalaca na portalu In4s (*Da se ubiješ, zemlja bi ti kosti izbacila; Šteta što nije uspjela u namjeri; Pokušaj ponovo i uspiješ sigurno*).

Etablirani mediji su u ovom slučaju pokazali nejednak pristup prilikom administriranja spornog sadržaja u komentarima čitalaca na portalima i na svojim naložima na društvenim mrežama koji su bili preplavljeni teškim uvredama, mizoginim sadržajem, pozivima na nasilje, a bilo je i primjera komentara koji sadrže govor mržnje. Tako je uz objave na portalu Vijesti bilo niz uvreda (*Žao mi je ogledala; Matora vještica; Kučka; Neka se ubije, to je zaslužila; Ne bojte se, neće grom u koprive*), kao i na naložima portala RTCG i In4s (*Šta je spriječilo pa nije; Crkla do večeras; Neka reže sebe, dosta je druge rezala; Kakvo staklo, dajte joj nož ili dva metra konopa da se ne pati; Sotono, šta si radila treba da te nema*), na Fejsbuk stranici CdM korisnici su upućivali uvrede predsjedniku Udruženja novinara (*Splaćino špijunska; Gmazuljan; Džukela*).²⁸

28. Skandalozna izjava predsjednika Udruženja novinara: Medenica trebalo da se ubije, CdM, 21. 4. 2022, Dostupno: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

6. ZAKLJUČCI

Šestomjesečni monitoring četiri onlajn medija u Crnoj Gori pokazao je da u uredničkom sadržaju etabliranih medija nema primjera uvreda, zapaljivog govora i govora mržnje, dok u desno orijentisanom portalu In4s u naslovima i tekstovima može biti elemenata tog neprihvatljivog sadržaja.

Način izvještavanja ovih medija o šest slučajeva u kojima je prepoznat neki oblik spornog govora se razlikovao – od prenošenje izjave, objavljivanja reakcije i kritičkog osvrta uredništva, do neobjavljivanja izjave i reakcija i odsustva kritičkog osvrta uredništva.

Problem s kojim se suočavaju etablirani mediji jeste nedosljedna i potpuna primjena profesionalnih standarda.

U izvještavanju o spornom govoru često nedostaje objašnjenje šireg konteksta izrečenog, jasna i nedvosmislena urednička distanca i ograda od spornog govora. Mediji imaju edukativnu ulogu u podizanju svijesti građana i na raspolaganju su im različite forme kojima mogu ukazati na štetne posljedice uvredljivog govora i govora mržnje. Bez objašnjenja konteksta i svih relevantnih činjenica o motivima, razlozima izgovorenog, mediji rizikuju da budu produžena ruka neprihvatljivog govora. Javnost mora biti informisana, a mediji ne smiju prikrivati ono što je društveno relevantno niti marginalizovati određenu pojavu.

Stavljajući činjenice u relevantan kontekst, mediji smajuju mogućnost pojave uvredljivih i mrziteljskih komentara u rubrikama za komentarisanje na portalima i na svojim nalogima na društvenim mrežama.

Analiza spornih slučajeva ukazala je na to da su u pet od šest slučajeva na meti uvreda bile žene i pripadnici manjinskih naroda. U svojim izvještajima i analizama mediji su uglavnom propustili da ukažu na rastući trend uvredljivog i spornog govora prema navedenim društvenim grupama.

U odnosu na broj odobrenih komentara čitalaca na portalima, etablirani mediji postepeno unapređuju moderaciju, ali i dalje je primjetno zabrinjavajuće prisustvo spornog govora u komentarima.

Poseban izazov predstavljaju nalozi medija na društvenim mrežama na kojima se dodatno šire teške uvrede, psovke i govor mržnje. Mediji bi trebali razmotriti mogućnost da preuzimaju odgovornost za urednički sadržaj na svojim nalogima na društvenim mrežama te da internim pravilima propišu procedure za sprečavanje širenja uvredljivog govora i govora mržnje. Takva praksa nije nepoznata u profesionalnim i etabliranim medijima u regionu i u Evropi.

LITERATURA I IZVORI

PROPISI

- Kodeks novinara i novinarki Crne Gore, Dostupno na: <https://bit.ly/3mZiL7L>, Pristupljeno: 11. 6. 2022.
- Krivični zakonik Crne Gore („Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25. 12. 2003, 013/04 od 26. 2. 2004, 047/06 od 25. 7. 2006, „Službeni list Crne Gore”, br. 040/08 od 27. 6. 2008, 025/10 od 5. 5. 2010, 073/10 od 10. 12. 2010, 032/11 od 1. 7. 2011, 064/11 od 29. 12. 2011, 040/13 od 13. 8. 2013, 056/13 od 6. 12. 2013, 014/15 od 26. 3. 2015, 042/15 od 29. 7. 2015, 058/15 od 9. 10. 2015, 044/17 od 6. 7. 2017, 049/18 od 17. 7. 2018, 003/20 od 23. 1. 2020, 026/21 od 8. 3. 2021).
- Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013).
- Zakon o medijima („Sl. list CG”, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – dr. zakon).
- Zakon o javnom redu i miru („Službeni list Crne Gore”, br. 064/11 od 29. 12. 2011, 056/20 od 15. 6. 2020).
- Zakon o elektronskim medijima („Službeni list Crne Gore”, br. 046/10 od 6. 8. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011, 053/11 od 11. 11. 2011, 006/13 od 31. 1. 2013, 055/16 od 17. 8. 2016, 092/17 od 30. 12. 2017).

ISTRAŽIVANJE, PUBLIKACIJE I ČLANCI

- Dragaš, Nikola, „Protest u Podgorici, prisustvovao i dio ministara; Spajić: DPS još nije pobijeđen do kraja”, Vijesti, 23. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/34LfFi1>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Draginja Vuksanović-Stanković, U proceduri je i Rezolucija kojom se osuđuje agresija Rusije na Ukrajinu..., Tviter, 4. 1. 2022, Dostupno: bit.ly/3gKHA3Y, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Dušević, M, „Šešelji nastavio s monstruoznim uvredama na račun Vuksanović-Stanković”, CdM, 5. januar 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Digitalni forenzički centar, Dezinformacioni vertigo, 6. 4. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3N0m8pD>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Gardović, Jelena, Ruski narativi u interpretaciji crnogorskih portala, Raskrinkavanje.me, 28. 4. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3xx9x7y>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Glavnokomandujući Oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3Dhzipqo>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.
- Lasica, Danijela, „Ubi me prejaka riječ”, Institut za medije Crne Gore, 30. 4. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3QJknQK>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Milo cvrkuće u krilu Rajzing Rajnke: Amerika će nas braniti, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3DhvjhU>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.

- MPNKS: Bratić ni na kraj pameti nije bilo da vrijeđa manjine, nabrojani su političari..., Vijesti, 23. januar 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Nove uvrede s Hepija: Cetinjanke se k**vale s Italijanima, CdM, 1. januar 2022, Dostupno na <https://bit.ly/3oQwtej>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Popović, Tina, „Pojedine emisije TV Happy zabranjene u Crnoj Gori na šest mjeseci, Vijesti, 8. januar 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Pravno potkovani Đukanović komentariše Rusiju i međunarodno pravo, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3DfaBiV>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.
- Skandalozna izjava predsjednika Udruženja novinara: Medenica trebalo da se ubije, CdM, 21. 4. 2022, Dostupno: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Veteran s Belvedera osudio 'komadanje' Ukrajine: Znamo šta su 'ruski mir i srpski svet', In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3NsTqiw>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.

UVREDE I MRŽNJA U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Rezultati polugodišnjeg monitoringa
sadržaja u onlajn medijima

